

SLAVISTIKA I INTERDISCIPLINARNA SOLIDARNOST

Kao što je poznato, tradicionalna slavenska filologija, odnosno pojednostavljeno rečeno – *slavistika u pluskvamperfektu*, slavistika Miklošičeva i Jagićeva doba, bila je ograničena i obogaćena dvjema graničnim zadaćama, nacionalnom i općeslavističkom. Pa ipak, kao što su skoro neprimjetni prijelazi među slavenskim dijalektima, da tek kulturno-povijesni i politički čimbenici određuju pripadnost nekom slavenskom dijasistemu, tako nije bilo ni oštarih granica i razgraničenja u stručnom i znanstvenom interesu među slavistima. Od onoga što sam svojedobno u raspravi *Slavenska filologija i slavenske filologije u Jagićevo doba* bio istražio i zapisao o odnosu slavenske filologije i južnoslavenske, odnosno nacionalne filologije, danas mi se čine još aktualnijima dva mišljenja, ono kasnijega Jagićeva nasljednika Josipa Hamma, kao i samoga Jagića. Hamm je upozoravao da odnos pojedine nacionalne filologije kod nas ne bi trebao biti određen samo južnoslavenskim kontekstom, nego i odnosima prema drugim slavenskim pojedinačnim filologijama, kao i prema slavistici u cjelini, dok Jagić na primjeru rano preminuloga Vatroslava Oblaka sugerira da je prirodni put mladoga slaviste od svoga materinjeg jezika do postupnoga zadobivanja objektivnosti nad „cjelinom slavenstva“, kako bi mogao promatrati pojedinačnosti u međuzavisnosti s cjelinom.

Uviđajući već onda kako se nepovratno gubi mogućnost ovladavanja nad „cjelinom slavenstva“, posebno nad cjelinom slavenskih književnosti, zapitao sam ne bi li određeno kompromisno rješenje, predmetna područja manjih, razlikovno još

srodnijih cjelina, kao što su istočnoslavenska, južnoslavenska i zapadnoslavenska, posebno ako bi se organizirala kao studiji, mogla biti sretnim susretima opće i poredbene slavistike s proučavanjima nacionalnih jezika i književnosti? Odnosno, pitao sam se, ne bi li pojedine slavističke i znanstvene discipline mogle postati trajnim mostovima slavistike u neslavenskim, pretežno zapadnim zemljama i slavistike u slavenskim državama, prečesto opterećene pojedinačnim, matičnim slavenskim jezicima i književnostima? Pri tome, dakako, kroatistiku ili slovenistiku kao pojedinačne nacionalne studije jezika i književnosti nitko nije dovodio u pitanje.

Kako se uskoro naš studij slavistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu hoćeš-nećeš razvio tek u studij južne slavistike, koja je u Jagićevo doba bila afirmirana kao jedinstvena južnoslavenska filologija, često i kao sretna zamjena za istraživanja i studij „srpskohrvatskoga“ jezičnog i kulturnog prostora, u uvjetima izdvajanja kroatistike više sam se bavio pitanjima književne komparatistike primijenjene na južnoslavenske književnosti. Kako smo uskoro razvili i lektorat bugarskoga jezika, mogli smo konačno kompletirati kompleksno predmetno područje južnoslavenske filologije te potražiti uzore unutar stare i aktualne poredbeno-slavističke prakse; uz Vatroslava Jagića pred očima sam imao i razvijeno južnoslavističko djelovanje suvremenih njemačkih slavista, prije svega ono Reinharda Lauera. Kao izvorno obrazovanim nastavnicima hrvatskoga jezika i književnosti sa specijalizacijama za južnoslavenske filologije, nije nam bilo teško makar samo na komparativnim razinama u studij uključivati i domicilnu kulturnu problematiku, dapače to sam smatrao jednom od naših ključnih zadataka.

Zato sam se u to doba zanimao i za poredbene radove Vatroslava Jagića. Pišući o Jagiću kao začetniku književne komparatistike kod nas, Breda Kogoj-Kapetanić naglašava kako je upravo u prigrotovljenoj građi Jagić vidio početke „komparativne historije evropskih literatura“, od koje se nadao onakvom uspjehu kakvima se već ponosila „komparativna lingvistika“. Ne ulazeći sada detaljnije u ocjene Jagića kao književnog komparatista, istakao bih ovom prilikom tek rezultate svojega istraživanja utemeljena na Jagićevim radovima poredbenoga karaktera. Budući da je riječ o razdoblju historizma u znanosti i kulturi, zahvaljujući uvijek široko zasnovanom i provedenom istraživanju s objektivizacijom, u Jagića možemo govoriti o kritičkom historicizmu, koji omogućuje autoru otvorene i utemeljene odgovore na mnoga sporna pitanja. Slavenska pak književna komparatistika, premda još daleko od zasebne discipline ili zasebne komparatističke metode, u Jagićevim je opservacijama, kao i praktičnom primjenom, služila najboljim tradicijama proučavanja književnosti kao književnosti koju dijele samo različiti jezici (s gledišta Jagićeve prijevodne komparatistike, to gore ako je dijele tako bliski jezici kao što su slavenski). Posebno su mi bili interesantni Jagićevi termini *ukupni prijevod* ili *paralelno proučavanje* slavenskih književnosti, koji uz specifičnost slavenske prijevodne problematike daju

razloga za zasnivanje specifične interslavenske komparatistike, inače od mnogih teoretičara književne komparatistike i povjesničara književnosti osporavane discipline.

Međutim, razgranata slavistička praksa, osobito na zapadnim studijima slavistike na kojima se slavistika studirala još uvijek kao relativna cjelina, obilovala je već primjerima međusobnoga poredbenoga proučavanja slavenskih književnosti. Jedan od najaktivnijih, osobito na južnoslavenskom području, bio je spomenuti njemački slavist Lauer, koji je za svoj rad na kroatistici i slavistici na Hrvatskom slavističkom kongresu u Varaždinu dobio prestižnu nagradu Hrvatskog filološkog društva – *Medalju Vatroslava Jagića*. Opširnije sam o Laueru pisao baš tim povodom, pa iz toga izdvajam ocjenu njegove metode i načina istraživanja relevantne i za ovu raspravu. Premda malobrojni, vrlo su zanimljivi Lauerovi radovi koji problematiziraju književno-povijesno proučavanje književnosti, a koje karakterizira povjerenje u tradicionalnu historiografiju pojedine nacionalne književnosti, kombiniranu sa suvremenim pristupima tekstu, problematikom prijevoda i poredbenim kulturno-povijesnim koncepcijama. U njegovim pak analitičkim radovima naići ćemo na afirmativne napise o pojedinim važnim ili atipičnim piscima određene nacionalne književnosti, ali i poredbeno-kulturne sinteze koje se nisu bile libile određene socijalne aktualnosti, bilo glede „pogođene“ sredine bilo glede perspektive šire društvene javnosti njemačke kulture, za koju je uglavnom pisao ili otvoreno nastupao. Ili, kako sam napisao nedavno u recenziji njegove hrvatske knjige *Nove kroatističke studije*, strpljiv i dugotrajan istraživački rad akademika Reinharda Lauera, njegov podjednak smisao za analizu kao i sposobnosti sintetičkoga uvida, njegovim studijama daju draž autentičnosti razvoja naše struke u inozemnim okolnostima te doprinose slici hrvatske književnosti i kulture iz očišta koje već odavno nije strano, nego je domaće, upravo prisno, prijateljsko – kakvo bi i moralo biti svako istinsko filološko istraživanje. Ono nas ne mora, međutim, zavesti na put međusobne nekritičnosti: kao i u pomnim autorovim tumačenjima nama naočigled poznatih fenomena, za hrvatsku je slavistiku i kroatistiku prevažno da se odmjerava u parametrima velike (njemačke) kulture i u uvjetima pune slavističke otvorenosti.

Lauerovim djelovanjem – što još u mnogočemu podsjeća na Jagićevo, jer su obojica potencijalno imala na volju slavensko kulturno područje kao relativnu studijsku cjelinu, s tom razlikom da je Jagić bio prvenstveno slavenski filolog, a Lauer suvremeni književni stručnjak, povjesničar slavenskih književnosti kojima se intenzivnije bavio – kao da se zaključuje dugo razdoblje razvoja slavistike, koje bismo mogli nazvati *slavistika u perfektu*, a karakteriziraju je razne slavističke prakse od neposrednih Jagićevih učenika poput Matije Murka i Milana Rešetara do brojnih još živućih slavista u mirovini, koji su svoje djelovanje sužavali na razne načine, ne na kraju i vrlo produktivno razvijajući posebne znanstvene discipline, ali ne napuštaju-

ći pojedine dijelove slavenske filologije ili slavistiku kao cjelinu. Povijesno gledano, riječ je otprilike o razdoblju od raspada Austro-ugarske do raspada više slavenskih dvo- i višenacionalnih slavenskih država, Čehoslovačke, Jugoslavije i Sovjetskog saveza, odnosno od Oktobarske revolucije do pada Berlinskoga zida (od 1917. do 1989. godine), koje karakteriziraju eksperimenti s komunizmom i višenacionalnim državama u istočnoj Europi i u kojemu je ekstenzivna privreda u kombinaciji sa socijalističkom i federalističkom retorikom i praksom zasigurno pridonijela očuvanju i razvoju studija i stručnjaka za više slavenskih jezika ili književnosti. Sa strane Zapada takvo je stanje održavao trajni sukob s europskim istokom, kao i podjela na ideološke i vojne blokove nakon Drugog svjetskog rata.

Pa ipak, ono što je konstanta u tim povijesnim okolnostima određeno je prenošenje akcenta iz najšire shvaćene slavenske filologije kao discipline do njezina sužavanja na slavensku filologiju u užem smislu, slavističku lingvistiku i slavističku znanost o književnosti. Josip Hamm, zatim Radoslav Katičić, pa i Vladimir Biti, kao hrvatski nasljednici na Jagićevoj, bečkoj slavistici, prilično dobro izražavaju baš sva tri razvojna momenta: koliko god su njihovi izbori ne-slučajni i nepovezani, sva trojica vrlo dobro reprezentiraju što se u međuvremenu događalo sa slavistikom u svijetu. Birani su bili kao vrsni stručnjaci koji su bolje predstavljali cjelinu svoje discipline od cjeline slavistike, pa čak i od njezinih pojedinačnih manjih dijelova: jedan filologiju u užem smislu, drugi lingvistiku i treći znanost o književnosti. S tim smo stanjem prispjeli u razdoblje *slavistike u prezentu*, odnosno u današnje tranzicijsko doba koje i na području inozemnih slavenskih studija traži svoje nove forme i načine organizacije i – preživljavanja.

Istodobno, barem kao što je pokazao razvoj događaja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, snažno su ojačale tendencije i snage koje će slavistiku preobraziti u niz pojedinačnih studija slavenskih jezika i književnosti, za koje se koncipiraju programi i obrazuju stručnjaci gotovo bez veza s užim ili širim slavističkim predmetnim područjem. Hoću reći, nisu se samo u pojedinim slavenskim nacionalnim kulturama i novim državama razvili razgranati nacionalni studiji, nego su se po sličnom modelu i u okviru slavističkih studija forsirali studiji i obrazovali stručnjaci za polonistiku i rusistiku, ukrajinstiku ili slovakistiku, bohemistiku ili za koji od južnoslavenskih jezika, književnosti i kultura, pri čemu je među znanstvenicima podjela na jezikoslovce i stručnjake za književnost ostala. Umjesto uvoda u slavensko jezikoslovlje ili slavističku znanost o književnosti, kao da danas cvjetaju uvodi u pojedine slavenske kulture i civilizacije, svojevrsni arealni uvodi, pri čemu prosječni studenti i pojedini nastavnici niti ne dopiju dalje od „uvodnog“ poznavanja pojedinog jezika i kulture te su istodobno onesposobljeni i obeshrabreni za kompleksnije interdisciplinarno problemsko tumačenje određenoga fenomena iz općeznanstvene perspektive ili prema nekom širem slavenskom, povijesnom ili zemljopisnom području. U konkurenciji s domicilnim

stručnjacima pojedinoga slavenskoga jezika ili književnosti takvi stručnjaci osjećaju se kao drugorazredni „imitatori“ znanstvenika, reproduktivci koji se kao izvorni govornici intenzivno bave svojim materinjim jezikom ili svojom domaćom književnosti, to više koliko je pojedina slavenska kultura, prema broju govornika njezina jezika, kvantitativno malobrojnija. Vrlo je malo pokušaja da se određeni jezikoslovni ili književni ili kulturno-znanstveni problemi interpretiraju u širem, komparativnom obzoru. Najviše na ruku takvim izborima idu ekstenzivni razvoji studija pojedinih slavenskih jezika, s malim brojem nastavnika i s malim brojem (često i s cikličnim upisom) studenata, a kada se i postigne takva „idealna“ situacija, ubrzo se uvidi kako je na području jezikoslovlja intenzivno bavljenje jednim jezikom nedostatno za ozbiljnije općelingvističke dosege, a na području povijesti književnosti opet, za savladavanje korpusa tekstova iz jedne, ma i najmanje slavenske književnosti poput makedonske ili slovenske, nije dovoljna samo jedna znanstvena karijera – množina tekstova prekoračuje sve pojedinačne mogućnosti. Primjerice, samo u stotinu godina razvoja slovenskoga romana, od situacije kada je Ivan Cankar s još kojim piscem objavio u prvom desetljeću prošloga stoljeća desetak romana, došli smo do situacije u kojoj godišnje u Sloveniji izlazi od 100 do 150 romana! Zagovornici specijalizacije prema nacionalnim filologijama ovdje će se suočiti s činjenicom da zatvaranje stručnjaka u okviru jednoga jezika nikako nije pravo rješenje, slabo će pomoći u savladavanju cjeline korpusa. A količina posla nikako nije u razmjeru s marginalnim položajem u društvu i znanstvenoj zajednici. S naše strane, primjerice, često smo nezadovoljni s razvojem kroatistike na pojedinim katedrama u svijetu, ali kako se može netko u Berlinu ili Hamburgu, gdje se još slavistika uglavnom razvija u tradicionalnim njemačkim okvirima, baviti isključivo hrvatskim jezikom ili hrvatskom književnosti kad studenti mogu samo sa širim slavističkim i interdisciplinarnim znanjima računati na kakvo-takvo mjesto u humanističkim, odnosno tamošnjim duhovno-povijesnim disciplinama i institucijama – i još važnije, može li on sve i da se posveti samo kroatistici držati korak s razvijenom suvremenom kroatistikom diljem Hrvatske, ima li takvo „natjecanje“ smisla kako za hrvatsku tako i za drugu, stranu kulturu?

Unatoč tome, kod nas smo u Zagrebu, kao i u Ljubljani, svjedoci razvoja studija, struka i stručnjaka uglavnom po tom nacionalnom principu. Pored Odjeka za kroatistiku, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu djeluju od 2003. godine Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti, Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti i Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti. Institucionalno, još nam je jedino ostala zajednička knjižnica i tajništvo. Organizirano je, posebno od 2005. godine, po *Bolonji* čak pet samostalnih studija slavenskih jezika i književnosti s jednim južnoslavističkim, koji je međutim također uglavnom koncipiran sa snažnim osloncem na četiri katedre, stručnjake i usmjerenja prema nacionalnim filologijama. Nedavni pokušaj reforme studija južne slavistike od nekolicine kolega u smjeru još veće eksponiranosti pojedinoga jezika i književnosti govori o tome koliko se jednostavna

rješenja, da ne kažem i stranputice, privlačnije od redefiniranja slavističkih studija u svjetlu aktualnih globalizacijskih promjena i izazova. Kakav će biti daljnji razvoj i što donosi budućnost nezahvalno je prognozirati budući da se jednom pojedinačni studiji razvijaju i na diplomatske intervencije i prema političkim prilikama, a drugi puta prema sve ograničenijim sredstvima; smanjenom interesu za takve ekstenzivne studije, kao i u uvjetima sve manjih potreba za takvim stručnjacima u društvu, doprinosi i ekonomska kriza. Hrvatski model nikako nije izdvojen ili nakaradan slučaj, ima mnogo gorih i improviziranih rješenja, tako sam, primjerice, u Beogradu i Novom Sadu lektorat slovenskog jezika našao na lingvistici, a slovensku književnost tek u sklopu studija komparativne književnosti – slično kao i u Parizu, gdje je slovenistika ispala iz studija ili institucija južnoslavenske filologije ili slavistike.

Poseban je problem koji se pojavio s *Bolonjskom reformom*, a ogleda se u razvoju „jednopedmetnih“, monodisciplinarnih studija, koji je došao s naivnom vjerom da će studenti sami prepoznati svoje interdisciplinarne interese, dovoljno je da im se ostavi samo veći broj izbornih predmeta. K tome, koliko ih oni nisu prepoznali, toliko su se nastavnici pojedinih odsjeka pobrinuli da ih usmjere u željenom smjeru. Konkretno, rezultat je činjenica da se na našem Filozofskom fakultetu u Zagrebu već devetu godinu upisuju studenti koji ne povezuju studije južne slavistike s kroatistikom, osim kao iznimke, pa čak i da se povijest više nikako ne može studirati s obje spomenute studijske grupe, jer je kod historičara prevladala jednopedmetnost. Luđačke košulje *Bolonjske reforme*, da se izrazim Jagićevim riječima, na dodiplomskim i diplomskim, a posebno na jednopedmetnim studijima, danas su svima podjednako tijesne ili prekomotne, međutim nikako da ih skinemo.

Ali, ostavimo se pretresanja stanja slavistike u sadašnjosti, jer smo i sami njegovi neveseli sudionici i sukreatori. Naime, i o tome sam u nekoliko navrata pisao na istom mjestu kao i o Jagiću i Laueru, zalažući se pomalo slavistički konzervativno za dvojezične i višeknjiževne, poredbene i interkulturene studije (više o svemu u mojim knjigama *Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti*, Zagreb: Biblioteka književna smotra, 2001. te *Međuknjiževne rasprave*, Beograd: Službeni glasnik, 2011. – posebno ističem rasprave *Kriza slavistike* i *Modeli dvopedmetnoga studija južne slavistike*, iz druge knjige), uostalom o nama će suditi oni koji već dolaze za nama, pokušajmo se stoga upitati kamo će razvoj slavistike krenuti u budućnosti i što nam je činiti da sutra Jagićeva ili Katičićeva slavistika budu razumljive i našim potomcima?

PREMA KONCEPTU INTERDISCIPLINARNE SOLIDARNOSTI

Složimo li se da je glavna osobitost slavistike u bližoj prošlosti bila podjela na stručnjake za lingvistiku i stručnjake za književnost, s izdvojenim lektorima kao zastupnicima nacionalnih filologija, kao i da je glavna koncepcija studija počivala

na studiju dva-tri jezika s književnostima, kao svojevrsna relativna specijalizacija s pogledima na sve manje dostižnu cjelinu znanja o jeziku ili o književnosti (s razvojem interslavenske komparatistike, koju su uz višenacionalna društva podjednako podupirali i višejezični studiji, kako u slavenskim zemljama tako i u svijetu), onda je jasno da je to bio izraz stanja u slavistici koju su sve više opterećivala znanja iz pojedinih filologija na uštrb neke veće cjeline, dok se istodobno gubio značaj razvojnih veza i međukulturne razmjene.

Isto tako, složimo li se s tim da je glavna osobitost slavistike u sadašnjosti nejedinstvenost modela, nepreglednost i šarolikost slavističkih studija, s dvije glavne tendencije – jedna je prema studijima i specijalizacijama po pojedinim slavenskim jezicima i književnostima – posebno u slavenskim zemljama, i druga je uključivanje studija slavenskih jezika u općelingvističke ili kulturološke studije, do organizacije interdisciplinarnih studija – ne samo razvojem uobičajenih dvopredmetnih, dvodisciplinarnih studija, nego i razvojem jedinstvenih interdisciplinarnih studija: npr. za Hrvatsku i Sloveniju, za studije kroatistike i slovenistike u svijetu, najpovoljniji, kao najmanja jedinica studija, mogao bi biti studij južne i/ili zapadne slavistike (u smislu *Slavia latina*) u kontekstu povijesti srednje i jugoistočne Europe. Što činimo da možebitnom takvom konceptu idemo na ruku?

Kako će izgledati slavistika u budućnosti, *slavistika u futuro*, možemo li biti tako sigurni da će polje slavistike biti dalje obrađivano kao neka relativna cjelina ili će se slavistika sasvim raspasti pod rastućim globalizacijskim procesima ili nacionalnim obrambenim mehanizmima? Ne znam i ne mogu predvidjeti: osobno, volio bih da se pored tendencije koja je općeprihvaćena, a to je podjela na jezikoslovce i stručnjake za znanost o književnosti, razviju studiji koji bi je prevladavali, u smjeru nove filologije ili interkulturne semiotike, kao stručnjaci za kulturne, književne i povijesne procese – „u regiji“, na određenom srodnom povijesnom ili kulturnom području. Odnosno, volio bih da se studiji, pa onda i stručnjaci za pojedine jezike ili književnosti, povežu sustavom dvo- i interdisciplinarnih studija, radikalno rečeno – da se potpuno onemoguće jednopredmetni studiji, posebno jednopredmetni studiji nacionalnih jezika s književnosti i nacionalne povijesti. Ne samo slavenskih. Pri tome je osobito važno da nastavnici i znanstvenici dijele stručnu sudbinu studenata, da trajno razvijaju svoju interdisciplinarnost ili šire područje određene građe kao što se to traži na njihovom studiju, pa i na studijima koje studiraju u kombinacijama. Ne može danas biti dobrog nastavnika koji ne zna kakvi mu studenti sjede na predavanjima i u seminarima, tko nije barem minimalno otvoren njihovom interdisciplinarnom izboru, i obzoru.

Zašto o tome govorim, zašto tako mislim? Vjerujem zato što me još drži vjera u neku višu solidarnost među strukama, među disciplinama, koja nam kao iz nekog samozaborava došaptava da smo svi u filološkim ili humanističkim znanostima, na

Sveučilištu, pa i na kompleksnom filozofskom, društveno-humanističkom fakultetu, na istom poslu. Na istraživanju i potom prenošenju – pojedinih cjelina znanja, na poslu razumijevanja cjeline svijeta, spoznatoga i još nespoznatoga. Konkretno, drži me u nadi uvjerenje da je studij pojedinačnoga jezika ili pojedine književnosti samo dio studija, mali dio spoznaje cjeline jezika i cjeline književnosti. Ili da je studij nacionalne povijesti samo dio svjetske povijesti, čak i više od toga – samo malen dio studija prošlosti nedosegnute povijesti cjeline svijeta. Želim vjerovati da studij filozofije nije postao studij puke povijesti filozofije, nego još uvijek inspirativno vrelo kritičke misli „o uvjetima mogućnosti iskustvene zbilje kao cjeline“, kako glasi jedna od definicija, odnosno da studij filozofije ne samo društveno-humanističkim, nego i svim znanostima najbolje osigurava polje univerzalne znanosti, ako ga kod nas nije već ponovno zauzela teologija, odnosno – vjeronauk. Volio bih doživjeti organizacijski ono što sam doživio slučajno na inozemnom studiju, da i studij psihologije može biti interdisciplinarno koristan i otvoren ama baš prema svim grupama i studijskim usmjerenjima, prije nego što postane studij za samopomoć deprimiranom narodu. Da se studij sociologije ne svede na „jednopedmetne anketare“, nego da nam pomogne razumjeti krize i promjene, možda i predviđati trendove, kako bismo eventualno spoznali u kakvom društvu živimo i kamo se krećemo, i kao narodi, i kao kulture, i kao pojedinci. Volio bih opet nešto znati o sociologiji književnosti, o esteticima, o multikulturalnosti zbog koje se ubijaju nevini ljudi, o najužesrodnim jezicima Indije ili Skandinavije, ako su nam srodni, slavenski jezici srednje i jugoistočne Europe već tako različiti, da se teško mogu studirati i proučavati zajedno, kroz neki jedinstveni studij, pa ni u paru – npr. kao češki i slovački, bosanski i srpski, bugarski i makedonski, nego samo pojedinačno. Nismo skloni specijalizacijama stručnjaka preko granica jedne filologije, jednoga jezika ili književnosti.

Sada već pogađate na što ciljам – na izgubljeno jedinstvo struka koje se kolokvijalno još prije koju godinu zvalo – *studij filozofije*, što je označavalo studij na filozofskom fakultetu, jer su ga danas već moćno zamijenili pojedinačni studiji, kroatistike ili kroatologije, kao privilegirani nacionalni studiji, anglistike i/ili amerikanistike, kao privilegirani globalni studiji, studiji psihologije, kao privilegirani studiji duše čovjekove smještene u živčevlje, koji ništa ne želi znati o duhovnosti koju emanira književnost, kao da ona zaista nema veze s našim realnim životima, s našim slabim živcima, posrnućima i oduševljenjima; uostalom i – ljubavima.

U novije doba sklon sam, možda pogrešno, razumjeti *filo-* kao *filiija-* logiju, kao prijateljsku znanost, ali pogledajte kako danas stojimo s tim ljubavima, s tim prijateljstvom. One su se, pojedinačne nacionalne filologije, toliko razvile, toliko podijelile na male, kratkotrajne ljubavi, da ne kažem ljubavne afere, toliko su se razdvojile da smo zagubili i smisao njihova unutarjnega prijateljstva, ljubavi jezika i književnosti. Između jezikoslovaca i stručnjaka za književnost, gdje god je to još

ostalo objedinjeno, razvija se otvorena borba, a na okupu ih drže još samo glave studenata, u kojima se znanja o jeziku i spoznaje o književnosti, pa i o filologiji u užem smislu, objedinjuju s nejasnom svrhom. Zato nije neočekivano da studenti traže često više jezikoslovlja, zapravo više jezika, što će reći jezičnih vježbi, negoli zadobivanja kompetencija o književnosti, iako je često baš ona bila razlogom njihova studija „filozofije“, odnosno studija na Filozofskom. Nedavno su naši studenti južne slavistike tražili i lektorske vježbe iz srpskoga jezika, ali zato ozbiljne jezikoslovne kolegije uredno zaobilaze, ako su izborni. S „izlaznim kompetencijama“ odnosno s „očekivanim ishodom učenja“ o znanjima iz književnosti već i sami kao nastavnici imamo problema. Zar je zaista dosizanje cjeline znanja, primjerice iz povijesti talijanske književnosti, vrjednije od razumijevanja književnosti kao takve, zar je vrjednije od zadobivanja hermeneutičke i interkulturalne dimenzije u studiju, čemu studij druge, romanske ali i svake, pa i kvantitativno vrlo male književnosti, poput slovenske, može biti od važne „dobrosusjedske“ komplementarne pomoći? Kako se moglo dogoditi da studiji opće lingvistike ili komparativne književnosti teže jednopredmetnosti? Zar oni time ne potiru svoju imanentnu inter- i transcisciplinarnost? Kako se može dogoditi da uprave našega Fakulteta nemaju interesa za nove opće studije, poput studija žurnalistike ili studija pisanja? Ne bi li baš takvi studiji, u kombinacijama s drugim studijskim grupama, prizvali smisao cjeline studija, sve i ako bi pragmatično bili orijentirani „samo“ na *zadobivanje kompetencije u pisanju*? Koje je tako lako ustupilo mjesto oblicima usmene ili poluusmene komunikacije mobitelima i elektronskom poštom.

U takvim uvjetima sve pomalo postaje neobavezno. Kako sam već spomenuo, s dolaskom *Bolonje* proširila se vijest na europskim sveučilištima da reforma traži jednodisciplinarnost, jednopredmetnost studija, a zapravo je iza toga neprovjerenoga reformskog naloga, ležala potreba administracije da pojedine studije prokaže kao nekonkurentne, pa i suvišne. Pojednim prodekanima ili pročelnicima bila je to prilika da u tome vide mogućnost bolje organizacije studija. Na žalost, istodobno je pod izgovorom nedostatne satnice u dvopredmetnim studijima, a kod tržišno propulzivnijim ili popularnijim studijima, prevladala svijest o samodostatnosti, o osjećaju da se njihovim studijem dosiže relativno važna cjelina znanja, posebno u nacionalnim i globalizacijski gledano „vladajućim“, prestižnim ili po nečemu posebnim studijima (kao što su nastavna kroatistika i anglistika, psihologija i antropologija i sl.).

Na kraju, mene kao južnoslavista opće prakse zabrinjava još jedan problem u aspektu interdisciplinarnosti, problem slavističkih, kao i drugih dvo- ili višejezičnih studija. U svim razgovorima o reformi studija, a posebno u uspostavljanju studija južne slavistike, zalagao sam se upravo za takve studije; formula je nekad bila jednostavna: koncept interdisciplinarnih studija na Fakultetu ili Sveučilištu primjenjuje

se na slavističke studije, pa je moguće studirati dva ravnopravna studija u jednom ili jedan s dva sporedna predmeta, danas bismo rekli modula. Međutim, s jedne strane ona se na stranim slavistikama napuštala u korist još širih kulturoloških studija ili se, ako se pretjerano individualizirala, slavistika dokidala zbog premaloga broja studenata. Razmjer potrebnih nastavnika za pojedinačan studij pojedinoga slavenskoga nacionalnoga jezika i književnosti i broj upisanih studenata s vremenom nije bio dobar, nije bio financijski isplativ. Unatoč tome, kao što smo vidjeli, kod nas su još uvijek silno razvijene težnje za pojedinačnim nacionalnim studijima, sve u nadi da bismo reciprocitetno mogli očekivati i studij kroatistike u drugim zemljama. Rezultat je da se nad gašenjem slavističkih studija i konzerviranjem slavističkih knjižnica opravdano zgražamo. Ali gdje je izlaz, kako prevladati zablude *Bolonjske reforme*, kod nas i u Europi, a da ne zagubimo ono što je ona k nama dobroga donijela, a to je prije svega mogućnost da iz semestra u semestar razvijamo i mijenjamo svoje kolegije i studij, da ga učinimo i za nastavnike i za studente kreativnijim, inovativnim i fleksibilnim, upravo s obzirom na promjenjivo tržište rada, i ako baš hoćete – neizvjesnost svijeta?

Odgovorio bih vrlo kratko, izlaz je u konceptu *interdisciplinarne solidarnosti*. Što bismo trebali učiniti da bi se on ostvario? Najmanje troje:

1. Zbog duboke socijalne i veoma važne interdisciplinarne solidarnosti trebalo bi jednom zauvijek – *ukinuti jednopredmetnost*, a time onda i termin dvopredmetnost ili dvodisciplinarnost, jer bi onda svi studiji na Fakultetu bili uređeni sustavno samo kao dvo- ili višedisciplinarni, prema određenim načelima kombinacije studija (ponajviše slobodnim kombinacijama, ali i dijelom usmjerenima ili preporučenima s obzirom na satnicu, prostorne probleme ili društvenu opravdanost studija dva bliska predmetna područja ili dviju disciplina).
2. Pored dva ravnopravna studija trebalo bi uvesti i mogućnost *asimetričnoga* studija, dakle mogućnost studiranja jednoga glavnog predmeta s dva sporedna predmeta ili modula ili kombinacija modula, usmjerenja i sl. (kao što znamo, to se često u praksi događa, kada jedan studij svojim pretjeranim i nekontroliranim zahtjevima „svojim“ studentima nametne skoro dvostruko više obaveza od drugoga studija).
3. Upisnom politikom omogućiti, pa i rezervirati, pored načelno slobodnoga izbora kombinacija, određeni broj mjesta za manje atraktivne kombinacije, studije „većih“ grupa s „manjima“, kako se ne bi događalo da godinama baš nitko ne upisuje npr. kombinaciju južne slavistike s anglistikom ili s filozofijom ili s arheologijom ili s povijesti umjetnosti, pa ni s komparativnom književnosti ili čak ni s rusistikom, zbog potpunosti studijskih mjesta, odnosno da se sustavno spriječi apsurd koji nam se dogodio u ime *Bolonje*, da profesor hrvatskoga

nikako ili teško može biti u istoj osobi i nastavnik bosanskoga ili srpskoga jezika i književnosti, što imamo danas na svim hrvatskim fakultetima, valjda kao naš osobit prilog integracijskim težnjama u Europskoj uniji.

Nije li, tako gledano, možebitna interdisciplinarna solidarnost na Fakultetu već prvi korak i prema većoj socijalnoj solidarnosti, ako ne već ravnopravnosti, među nama (među strukama i nastavnicima, među projektima, kao i između nastavnika, studenata, u odnosu na najodgovornije, dekana i prodekane, rektora i prorektore), onda makar kao pola koraka prema socijalno-klasnoj, da ne kažem staleškoj solidarnosti kod kuće, pa i u svijetu? Nije li ona također uvjet boljega socijalnoga i interkulturnoga dijaloga u Europskoj uniji?